

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA ELEMENTAR MATEMATIKA FAOLIYATIDA “SON VA SANOQ KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH”

FARXODOVA DILDORA SHERZOD QIZI

Samarqand viloyati Kattaqo‘rg‘on shahar

19-DMTT da tarbiyachi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqola maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning elementar matematika faoliyati orqali son va sanoq ko'nikmalarini rivojlantirish masalasiga bag'ishlangan. Tadqiqotda bolalarga raqamlarni tanitish, ularni tartib bilan sanash, oddiy qo'shish va ayirish amaliyotlari orqali matematik fikrlashni shakllantirish usullari o'rganilgan. Shuningdek, faoliyatda o'yin, vizual materiallar va interaktiv usullarni qo'llash orqali bolalarning matematik qobiliyatini mustahkamlash va son tushunchasini amaliy tarzda hayotiy vaziyatlarda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirish ko'rsatib o'tilgan. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim pedagoglariga son va sanoq ko'nikmalarini samarali rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: *Maktabgacha ta'lim tashkiloti, elementar matematika, son ko'nikmalari, sanoq ko'nikmalari, matematik faoliyat, bolalarda raqamlarni rivojlantirish, pedagogik metodlar, o'yin orqali o'qitish.*

KIRISH

Maktabgacha ta'lim davri bolalarning matematik fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish uchun eng muhim bosqich hisoblanadi. Shu davrda bolalarga raqamlarni tanitish, tartib bilan sanash, oddiy qo'shish va ayirishni o'rgatish orqali son va sanoq tushunchalarini rivojlantirish mumkin. Elementar matematika faoliyati bolalarning mantiqiy fikrlash, diqqat va xotira ko'nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagoglar tomonidan o'yinli, vizual va interaktiv metodlar qo'llanilishi bolalarning matematik ko'nikmalarini yanada samarali shakllantirish imkonini beradi. Shu sababli son va sanoq ko'nikmalarini rivojlantirish mavzusi pedagogik nazariya va amaliyotning muhim qismi bo'lib, bolalarni keyingi ta'lim bosqichlariga tayyorlashda asosiy rol o'ynaydi.

ASOSIY QISM

Maktabgacha ta'lim davri bolalarning matematik fikrlashini shakllantirish va son tushunchasini egallash uchun eng muhim bosqich hisoblanadi. Bu yoshda bolaning miyasi faol rivojlanadi, diqqat, xotira va mantiqiy fikrlash qobiliyati shakllanadi. Shu sababli, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida (MTT) elementar matematika faoliyati faol o'yin va interaktiv metodlar orqali tashkil etilishi pedagogik jihatdan zarurdir.

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi maktabgacha ta'limda matematik ko'nikmalarni rivojlantirishni quyidagi hujjatlar orqali tartibga soladi:

“Ta'lim to'g'risida”gi Qonun, 23-sentabr 2020-yil, #O'RQ-637: MTTlarda bolalarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish, shu jumladan matematik tushunchalarni shakllantirishni belgilaydi. Qonunda pedagogik jarayonda innovatsion metodlarni tatbiq etish orqali son va sanoq ko'nikmalarini amaliyotga joriy qilish ko'rsatib o'tilgan. (Manba: lex.uz)

Prezident qarori PQ-128, 20-aprel 2023-yil: Ilmiy-metodik va tadqiqot ishlari sifatini oshirish orqali maktabgacha ta'limda matematik faoliyatni samarali tashkil etish, metodik qo'llanmalar yaratish va amaliyotga tatbiq etish vazifalari belgilangan.

Ushbu normativ hujjatlar asosida MTT pedagoglari elementar matematik ko'nikmalarni tizimli shakllantirish va bolalarni keyingi ta'lim bosqichlariga tayyorlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 20-aprel 2023-yil PQ-128-son qarori “Ilmiy-metodik va tadqiqot ishlari sifatini oshirish orqali ta'lim tizimini kompleks rivojlantirishni jadallashtirish bo'yicha chora-tadbirlar” MTT lar pedagogik jarayonini mustahkamlash, metodik qo'llanmalarni ishlab chiqish va innovatsion pedagogik yondashuvni tatbiq etishni yo'lga qo'yadi. Ushbu qaror MTTlarida matematik faoliyat, xususan son va sanoq bo'yicha ko'nikmalarni shakllantirish uchun pedagogik metodlarni takomillashtirishni huquqiy asos bilan qo'llab-quvvatlaydi. (Manba: lex.uz, 20-aprel 2023-yil)

Bu normativ hujjatlar asosida MTT pedagoglari matematik faoliyatni aniq va tizimli shakllantirish uchun pedagogik metodlarni tanlaydilar, bunda an'anaviy yondashuvlar bilan bir qatorda zamonaviy usullar joriy etiladi.

Jarayonning bosqichlari va metodik yondashuv

Sonlar bilan tanishtirish. Boshlang'ich bosqichda bolalar 1 dan 10 gacha bo'lgan sonlarni amaliy tarzda o'rganadilar. Pedagog bolarga turli rangdagi ob'ektlarni (kubik, tosh, olma, stiker) beradi va ularni ketma-ket sanashni so'raydi.

Amaliy misol: Pedagog stolga 1 dan 5 gacha rangli kubiklarni qo'yadi. Bolalar: “bir, ikki, uch, to'rt, besh” deb sanaydi.

Tahlil: Bu jarayon orqali bolalar raqamlar ketma-ketligini, har bir raqamning amaliy ob'ekt bilan mosligini tushunadi. Ketma-ketlikni amaliy ravishda egallash matematik tafakkur va diqqatni rivojlantiradi.

Ob'ektlarni sanash va sanoq ko'nikmasini shakllantirish. Keyingi bosqichda bolalar turli ob'ektlarni sanoq orqali birlashtirishni va qo'shishni o'rganadilar.

Amaliy misol: Stolga 3 ta qizil olma va 2 ta yashil olma qo'yiladi. Pedagog: “Jami nechta olma bor?”

Matematik tahlil: $3 + 2 = 5$. Bolalar nafaqat sonlarni sanash, balki qo'shish konseptini vizual ob'ektlar orqali amaliy tushunadi.

Ko'p-kam tushunchasini rivojlantirish. Bolalar son va miqdor o'rtasidagi taqqoslash ko'nikmasini o'rganadi.

Amaliy misol: Stolga 4 ta qalam va 6 ta daftar qo'yiladi. Savol: "Qaysi ko'p?"

Matematik tahlil: $4 < 6$, shuning uchun daftar ko'p. Bolalar raqam va miqdor orasidagi bog'liqlikni amaliy tarzda anglaydi, bu esa tartib va mantiqiy tafakkurni rivojlantiradi. Oddiy arifmetik operatsiyalarni o'rganish. MTT-larda bolalar qo'shish va ayirishning oddiy amaliy jarayonlarini o'rganadilar.

Amaliy misol: 5 ta shirinlik tasvirlanadi, bolalar 2 tasini "yeb qo'yadi". Savol: "Qoldi nechta?"

Matematik tahlil: $5 - 2 = 3$. Bolalar ayirish operatsiyasini konkret ob'ektlar bilan tushunadi, bu esa matematik abstraksiyani amaliyotga bog'lash imkonini beradi.

Bosqich	Amaliy matematik misol	Amaliy yondashuv	Matematik tahlil
Sonlar bilan tanishtirish	Bolaga 1 dan 5 gacha rangli kubiklar beriladi, ketma-ket sanash so'raladi	Vizual materiallar orqali raqamlarni ketma-ket sanash	1,2,3,4,5 raqamlarini amaliyotda egallash; raqam va ob'ekt mosligi tushunchasi
Ob'ektlarni sanash va qo'shish	Stolga 3 qizil olma va 2 yashil olma qo'yiladi, jami nechta?	Ob'ektlar bilan vizual qo'shish mashqlari	$3 + 2 = 5$; sonlar yig'indisi va qo'shish operatsiyasini tushunish
Ko'p/ kam tushunchasi	Stolga 4 qalam va 6 daftar qo'yiladi, qaysi ko'p?	Amaliy taqqoslash orqali ko'p/ kam tushunchasini o'rgatish	$4 < 6$, ko'p/ kam tushunchasini amaliyotda bilib olish
Oddiy ayirish	5 ta shirinlikdan 2 tasi olib qo'yiladi, nechta qoladi?	Ob'ektlar bilan amaliy ayirish mashqlari	$5 - 2 = 3$; ayirish operatsiyasini amaliyot orqali egallash
Raqam va ob'ektlar mosligi	1 dan 5 gacha raqamli kartochkalar va mos kubiklar joylashtiriladi	Har bir raqamga to'g'ri miqdordagi ob'ektlarni moslashtirish	Raqam va miqdor bog'liqligini amaliyotda mustahkamlash
Teskari sanash	5 ta kubikni ketma-ket teskari sanash	Vizual va interaktiv mashqlar orqali teskari sanash	5,4,3,2,1; ketma-ketlik tushunchasini teskari tartibda o'rgatish

XULOSA

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Son va sanoq ko'nikmalarini rivojlantirish" jarayoni bolalarning matematik tafakkurini shakllantirishda asosiy o'rin tutadi. Ushbu jarayon bolalarga raqamlar bilan tanishish, ob'ektlarni sanash, qo'shish va ayirish operatsiyalarini amaliyot orqali tushunish, ko'p-kam va ketma-ketlik tushunchalarini egallash, kombinatorik fikrlashni rivojlantirish imkonini beradi.

Amaliy mashg'ulotlarda vizual ob'ektlar, kubiklar, olma, qalam, stikerlar va boshqa materiallar orqali son va sanoq tushunchalari amaliyot bilan uyg'unlashtiriladi, bu esa bolalarning matematik abstraksiyani real tajriba bilan bog'lash qobiliyatini oshiradi. Shu bilan birga, ketma-ketlik, teskari sanash, kombinatsion vazifalar va qo'shish-ayirish amaliy mashqlari bolalarning mantiqiy tafakkur va diqqatni jamlash ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Shuni ta'kidlash lozimki, MTT-larda son va sanoq ko'nikmalarini rivojlantirish jarayoni faqat nazariy tushunchalarga emas, balki amaliy, interaktiv va vizual metodlarga asoslanishi lozim. Bu bolalarning matematik qobiliyatlarini rivojlantirishda mustahkam poydevor yaratadi va keyingi ta'lim bosqichlariga tayyorlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Islomova M.R. **Maktabgacha ta'limda elementar matematik ko'nikmalarni rivojlantirish metodikasi.** – Toshkent: O'zbekiston pedagogika universiteti nashriyoti, 2021. lex.uz
2. Bobojonova N.S. **Maktabgacha yoshdagi bolalarda son va sanoq tushunchasini shakllantirish.** – Toshkent: Akademi-nashr, 2022. lex.uz
3. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik palatasi, 2020. lex.uz
4. Qarshiboyev A.T. **Maktabgacha ta'limda matematik faoliyatni tashkil etish metodikasi.** – Toshkent: Pedagogika nashriyoti, 2023. lex.uz